

THE SLUMS – CONTEMPORARY ROMANIAN MIRRORS

Aritina Iancu (Micu-Oțelea), PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia

*Abstract: We propose a rediscovery of the slums in the contemporary novel from two different perspectives: on the one hand, a sensitive writing, born of a sympathetic, participative attitude of a prose writer with an impressive stylistic confidence (Tudorel Urian), on the other hand, a text written with verve and overflowing humour, a false novel of rumours and mysteries, the way the author subtitled it. Put face to face, *Antoniou și Kawabata*, Iolanda Malamen's fascinating text, and Dan Lungu's *Raiul Gainilor* recompose neighbouring realities in different, but equally interesting manners. If the first novel offers an individual form of salvation through artistic expression, the second text is successful in exorcism through laughter. Both of them highlight the potential of the same thematic zone: the marginal, the peripheric.*

Keywords: slum/ outskirts, dysfunctional family, tramp, city, mirror.

Perifericul, marginalul în asociere cu imaginea orașului diform rămân teme "la zi", ofertante, care par să nu-și epuizeze potențialul. Modalitățile în care "se consumă" aceste zone tematice sunt diferite, dar în egală măsură fascinante. Ne vom opri în lucrarea de față la două "oglinzi românești" ale mahalalei în literatura contemporană: *Antoniou și Kawabata* scriitura sensibilă, empatică a Iolande Malamen și *Raiul găinilor*, textul lui Dan Lungu caracterizat printr-un umor debordant. Dacă primul roman oferă o cale de salvare individuală, prin exprimare artistică, al doilea reușește o exorcizare colectivă prin râs.

Apărut în 2007 la Editura Cartea Românească romanul Iolande Malamen este "o carte despre dezumanizare, violență și degradare, dar fără tușele groase ale realismului primitiv și fără exhibițiile noului naturalism erotic."¹ Realitatea mocirloasă în care se afundă personajele principale ale textului "cei doi cloșarzi, bastarzi ai speranței, pescuitori în propriul întuneric"² este doar pretextul de la care pornește autoarea pentru a construi într-o "oglină deformantă" spațiul salvării, lumea ficțională creată prin povestirile lui Antoniu. Povestitorul și ascultătorul sunt rolurile pe care și le asumă personajele menționate în titlu, numai că fiecare, la rândul lui, se deschide în mai multe ipostaze. Antoniu apare cu cele două existențe antitetice (intelectualul tânăr, închis în armura superiorității autosuficiente și cloșardul), iar Kawabata cu cele două întrupări ficționale (bătrânul vagabond, fost brancardier, închis pentru crimă și Plăcințica, tânăra cerșetoare, "amestec de soare și miros de scorțișoară, de muzică și farmec ciudat, de candoare și bunătate"³).

Povestea personajului principal se recompune treptat, prin reveniri succesive la cealaltă imagine, de dinaintea declinului autoimpus. Cerșetoria e o penitență, o formă de a-i

¹ Doru Pop, *Cum ne îmbolnăvesc poveștile altora*, în "Apostrof", Cluj-Napoca, nr. 10 (209), anul XVIII, 2007.

² Malamen, Iolanda, *Antoniou și Kawabata*, București, Editura Cartea Românească, 2007, p. 14.

³ *Ibidem*, p. 105.

râde în față destinului sau în oglindă propriei imagini de care îl desparte brutal o dublă pierdere: a iubitei și a tatălui.

Istoria "celuilalt Antoniu" se lasă așteptată și se dezvăluie primului Kawabata într-o mărturisire atent amânată. Tânăr dintr-o familie educată și cu posibilități materiale peste medie pare predestinat unui traseu elitist. Suicidul mamei transformă relația celor doi bărbați (tatăl—un medic celebru și fiul-adolescent ambițios) într-o formă de "autism auster"⁴. Trăiește la 23 de ani o dragoste devoratoare pentru o femeie căsătorită și mai în vârstă, Ema, dublul imaginii materne prin trimitere la personajul lui Gustave Flaubert. Iubirea vine după o perioadă în care desconsiderase și evitase relațiile profunde și de lungă durată pe care le percepea ca piedici în calea realizării profesionale. Inevitabil, această iubire are un deznodământ tragic: Antoniu pierde în același timp cele două ființe care îi centrează universul interior, tatăl și femeia iubită devenită și amanta primului. Descoperirea este cu atât mai șocantă cu cât trebuie să înfrunte o lovitură pe mai multe planuri, moartea celor doi și conștientizarea trădării.

Alegerea lui Antoniu este o formă de a supraviețui unui șoc emoțional: refuzând trecutul și afundându-se în lumea mizeră și nesigură a cerșetorilor depășește nebunia unei realități pe care nu o poate accepta. În dialogul cu Plăcînțica, cerșetorul fixează această diferență dintre el și Kawabata: "*Era un suflet căruia, la un moment dat, nu i s-a mai oferit decât șansa mâinii întinse și nu a mai avut de ales. Mă simțeam într-un fel superior lui. Eu alesesem. El nu. Aveam un ascendant și o detașare.*"⁵ Vagabondajul ca formă de supraviețuire și ca efect al relațiilor intergeneraționale apare și în cazul personajului Mite Cafanu din *Amantul Colivăresei*, romanul lui Radu Aldulescu.

Iertarea nu vine, sentimentele refulate zeci de ani, îngropate într-o existență mizeră în care supraviețuirea este condiționată de cerșit, răbufnesc vii, incontroabile într-un chinuitor dialog cu cei "vinovați": "*De ce te-ai sinucis mamă, când aveam atâta nevoie de tine? De ce a trebuit să mori tată, numai fiindcă ai violat cu sălbăticie încrederea mea în tine și m-ai înșelat ca ultimul derbedeu?*"⁶

Textul începe, fără a le termina, numeroase povești, având ca liant fragmente, piese dintr-un puzzle ce reface în anumite puncte destinul personajului principal. "Sertarele" pe care le deschide romanul ar putea fi fragmente din tot atâtea cărți ale cloșardului. Nevoia de poveste tradusă în dublu sens, de a spune și de a asculta, este o modalitate onorabilă de salvare din realitatea "orașului diform" cu "excrescențe monstruoase". Totuși, cerșetorul se simte profund legat de viața acestei capitale prăfuite, murdare: "*Antoniu își iubește orașul. S-a născut aici, a copilărit aici, s-a maturizat și va muri aici. Este legat ombilical de el, ca un făt de pânțelele matern. N-a conceput niciodată că ar putea trăi altundeva. Ideea asta îl scandalizează de-a dreptul.*"⁷

Aderarea României la Uniunea Europeană, momentul cheie în care este plasată acțiunea romanului, trezește după mult timp atenția cerșetorului Antoniu asupra realității istorice de la care se deconectase în mod conștient. Inițial, își face speranțe, iar apoi înțelege că pentru cei în situația lui acest eveniment istoric înseamnă pericolul evacuării și nu șansa redempțiunii: "*Uniunea Europeană e o amăgire și, nu știu cum, dar dintr-odată, eu, care*

⁴ *Ibidem*, p. 18.

⁵ *Ibidem*, p. 90.

⁶ *Ibidem*, p. 263.

⁷ *Ibidem*, p.169.

iubeam amăgirile ca pe niște ființe în carne și oase, nu le mai suport, nu mai vreau să știu de ele."⁸

Ghetoul, spațiu blestemat, dar singurul acasă la care se întoarce personajul este descris ca un apendice al orașului, care nu primește din partea autorităților decât nume de străzi, în mod ironic parfumate, pentru a acoperi mirosurile pestilențiale, mizeria, sărăcia și violența: *"ghetoul este o republică cu dezvoltare spectaculoasă și cu legi bine definite. Cine-i calcă teritoriul și se consideră locuitorul ei are toate șansele și toate drepturile democratice să fie egal în disperare, sărăcie, boli, gunoaie, șobolani și insecte cu celălalt."* Baraca de pe strada Păpădiilor nr. 8 este refugiul în care Antoniu și Kawabata își împart puținul câștigat din cerșetorie, unde fostul student eminent la Filologie își scrie cartea, unde personajele se salvează prin povestire. Spațiul acesta, deși crescut într-o curte a gunoaielor este "o floare de mucigai", pentru că aici se regăsesc valori precum prietenia, iertarea. Într-o lume în care băutura, pungile cu aurolac și sexul sunt singurele forme de evadare, în locuința improvizată a „Profesorului” aceste înșelătoare surrogate ale plăcerii sunt interzise. De aceea este posibilă prietenia cu a două ipostază a lui Kawabata, Plăcintica, care reprezintă *"chipul copilăriei, luminos și nepervers, dublul îndepărtatei lui copilării."*⁹ Acest *"lujer vagabond și naiv"* care suferă de *"Boala îngerilor"* definită ca o incapacitate de a percepe răul, urâtul, ba chiar mai mult de a le transfigure în ceva luminos, senin, are șansa resurecției sub o nouă identitate: reporterița cu nume pretentios, Genoveva. Dacă în plan social este o evoluție, în plan sufletească este o involuție, efectul unui pact diavolului, care îi anulează unicitatea. Antoniu o recunoaște, dar Plăcintica se preface inițial că nu știe cine este cerșetorul pe care îl interviuează. Pierderea lui Kawabata, prin moartea bătrânului cloșard și prin transformarea fetei, este definitivă și în absența destinatarului povestitorului își pierde sensul.

Există totuși șansa salvării prin scrierea cărții, proces cathartic, chiar dacă autorului nu îi este recunoscută valoarea. Încercând să-și publice scrierile, Antoniu este acuzat de tânără redactoare că a furat manuscrisul. Treptat vocea lui ajunge să se confunde cu cea a autoarei: *"În cele din urmă, ficționalizarea este cauzatoare de moarte, pentru că Antoniu, după ce iese din oralitate și reușește să își scrie „Cartea”, trebuie să dispară"*.¹⁰

Raiul găinilor, cealaltă oglindă romanescă contemporană a mahalalei la care ne vom opri în lucrarea de față, se leagă de romanul Iolande Malamen și prin fascinația pentru ritualul povestirii. Subintitulat *"fals roman de zvonuri și mistere"* textul lui Dan Lungu urmărește apetența pentru poveste a unei mahalale dintr-un oraș de provincie. De data aceasta, nu mai e lumea ficțională care izvorăște din imaginația bogată și rafinată prin lectură a cloșardului care a citit peste 2000 de cărți, dar zvonurile și misterele care animă viața oamenilor de la periferie sunt expresia unei nevoi acute de a suplini sărăcia unei existențe banale. Pe strada Salcânilor, asfaltată doar pe jumătate (și acest aspect este dezvoltat într-o micropovestire despre nunta "Bucureștencii") faptul minor devine prin amplificare și distorsionare eveniment demn de atenția micii comunități.

Primul text de dimensiuni mai mari al autorului îi permite *"să construiască o lume coerentă, să-i dea o identitate, să alcătuiască, din frânturi de povești și din gesturi mărunte o lume reală și o lume fictivă în același timp."*¹¹

Oameni cu origine modestă, personajele lui Dan Lungu, devorează povești noi și vechi (mai ales din perioada comunistă) cu plăcerea pe care ți-o oferă alunecarea din realitatea

⁸ *Ibidem*, p.165.

⁹ *Ibidem*, p. 104.

¹⁰ Doru Pop, *Op. cit.*

¹¹ Constantin, Cătălin, *O stradă pe jumătate asfaltată*, în România literară, București, nr. 22, 2004.

monotonă. Viața străzii urmărită din fața ferestrei devine un spectacol gratuit, la fel de interesant ca filmele sau emisiunile difuzate la televizor (după revoluție). Aurora Spătaru este cea care transformă privitul la fereastră într-o adevărată artă de a surprinde lumea în care trăiește implicându-se doar pe jumătate. Fereastra oferă privitorului, pe lângă privilegiul urmăririi în direct (un fel de reality-show) o distanță protectoare, reconfortantă: ești martor, nu și participant.

”Eșantionul de realitate cu care ne învecinăm cotidian”¹² oferă o umanitate diversă, personajele conturându-se printr-o trăsătură îngroșată. Aproape toți locuitorii de pe această stradă sunt foști oameni ai muncii, lucrători în uzinele și fabricile patriei. Excepțiile sunt rare și acceptate ca niște ciudățenii: Colonelul care are și cea mai mare casă de pe stradă, Hleanda nebuna care anunțase căderea comunismului și familia Socoliuc marginalizată din cauza „femeii ce zăcea bolnavă de mai multă vreme în camera cea bună”¹³. Vila Colonelului rămâne un spațiu închis ochilor flămânzi și curioși ai vecinilor, în care nu pătrunsese decât Milica, pentru a da un telefon la ambulanță. Ulterior, femeia povestise și repovestise în nenumărate rânduri această întâmplare, încercând de fiecare dată să găsească un nou amănunt spectaculos pentru oamenii dornici să vadă, măcar prin ochii altora ceea ce li se refuza.

”Tractorul șifonat”, bodega lui Ticu Zidaru, reprezintă locul de întâlnire al bărbaților, unde se spun, uneori ”fără perdea” poveștile care le condimentează existența. Ca în *Hanul Ancuței* ingerarea licorii bahice face parte din ritualul povestirii, iar povestitorul este premiat pentru ”darul” său. Se apelează încă din primele rânduri ale romanului și la tehnica anunțului publicitar, menită să capteze atenția cititorului: ”Cât era de lungă strada Salcânilor, într-o jumătate de zi, întâmplarea făcu ocolul tuturor curților cu două excepții”¹⁴. Dacă în volumul sadovenian a doua povestire a comisului Ioniță rămâne nespusă, întâmplarea la care se referă naratorul în incipitul romanului este dezvoltată în capitolul VII. În finalul romanului, invazia râmelor, elementul ieșit din comun care măcinase imaginația și curiozitatea unei periferii însetate de mister, primește o explicație științifică, banală. Visul premonitoriu al lui Relu Covalciuc, descrie în manieră suprarealistă un rai al găinilor și declanșează meditația personajului asupra propriului destin într-o notă ridicolă, comică: ”N-o să vă vină a crede sau o să ziceți că-s oleacă țicnit, da parcă-mi părea rău că nu-s și eu găină. Simțeam că mi-ar fi plăcut în ipoteza asta de găină.”¹⁵

Fie că este vorba despre ”raiul domestic” din romanul lui Dan Lugu, fie că este refugiul unui autoexilat, periferia își dovedește încă potențialul literar rămânând în zona de interes a scriitorului, dar și a cititorului de astăzi.

Bibliografie

1. Constantin, Cătălin, *O stradă pe jumătate asfaltată*, în ”România literară”, București, nr. 22, 2004.
2. Cristea-Enache, Daniel, *Romanul peltea*, în ”România literară”, București, nr. 32, 2005.
3. Gherghișor, Gabriela, *Poezia ”ghetoului*, în ”România literară”, București, nr. 37, 2007.
4. Lungu, Dan, *Raiul găinilor*, București, Ed. Polirom, , 2012.

¹² *Ibidem*.

¹³ Lungu, Dan, *Raiul găinilor*, București, Ed. Polirom, , 2012, p. 5.

¹⁴ *Ibidem*, p.5.

¹⁵ *Ibidem*, p.141.

5. Malamen, Iolanda, *Antoniou și Kawabata*, București, Editura Cartea Românească, 2007.
6. Pop, Doru, *Cum ne îmbolnăvesc poveștile altora*, în "Apostrof", Cluj-Napoca, nr. 10 (209), anul XVIII, 2007.
7. Radu, Alex, *Cerșetorul față cu literatura*, în "Cultura", București, nr. 4 (158), 2008.